

שמעתא עמיקתא

גליון תקי"ד | פרשת פקודי | תשפ"ב | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

האם רופא רשאי לעשות טיפול האסור בשבת במקום חשש איבה

א. לילד עכו"ם משום איבה. ב. לעבור על מלאכה דאורייתא בשבת משום איבה. ג. שבות דשבת. ד. בשאר איסורים. ה. יש חשש פקו"י – סוגי איבה. ו. יכול להשטמ (הותרה או דחוייה). ז. חובה או רשות. ח. איבה עם ישראל אחר. ט. להיות רופא כשיודע שיצטרך לחלל שבת מחמת איבה.

א. לילד עכו"ם משום איבה

תנן בע"ז (כז) בת ישראל לא תילד את העכו"ם (של זמנם) מפני שמילדת בן לע"ז, אבל עכו"ם מילדת בת ישראל. והקשו בגמ' ורמינהו יהודית מילדת עכו"ם בשכר אבל לא בחנם, אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה. ופרש"י שמה שמבואר במשנה דאסור היינו בחנם דמצוי לאישתמוטי ולמימר צריכה אני לשכר מזונותיי. וכן הביא השו"ע (יו"ד סי' קנד סעי' א). ועיי' בארחות חיים (סי' כא הל' ע"א אות ד"ה כתב) בשם הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קכ) שרופא ישראל מותר לעשות רפואה לנכרית כדי שתתעבר משום איבה כמו בשמות דלא מנטרי שבתא לא מחללינן, וכן העיד על הרמב"ן שעשה הוא עצמו כן, ע"כ. והביאו הב"י (ססי' קנד) וכת' שמצא לה"ר יונה שכתב על מעשה זה "יתבא עליך ברכה שאתה מרבה זרעו של עמלק". והמהרי"ט (ח"א סי' צט) נקט כהרמב"ן וכת' שכל שהוא רופא מומחה ורפא לישראליות אחרות איכא איבה אם ימנע מרפואתם. ועיי' בחת"ס (יו"ד סי' קלא) משי"כ לבאר בדעת ה"ר יונה].

ב. לעבור על מלאכה דאורייתא בשבת משום איבה

ואיתא בע"ז (כז) סבר רב יוסף למימר, אולודי נכרית בשבתא בשכר שרי, משום איבה, (ומתני' הני"ל בחנם קא מיירי, דמצוי לאשתמוטי ולמימר צריכה אני לעסוק בשכר לפרנסתי, רש"י), א"ל אביי, יכלה למימר לה דידן דמנטרי שבתא מחללינן עלייהו, דידכו דלא מנטרי שבתא לא מחללינן, ע"כ. והקשו התוס' (שם ד"ה סבר ר"ם) על רב יוסף דסי' דשרי ולאביי נמי דמשני דליכא איבה משמע הא איכא איבה שרי, היכי שרינן משום איבה מילתא דאית ביה איסורא דאוי, דאמרין בשבת (ק"ו) הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר דבר מגידולו שהוא תולדה דגוזז. ותרצו ד"ל דהכא ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת אי"כ כיון דכלו לו חדשיו פסקו גידוליו, ע"כ. וכן נקטו התוס' הרא"ש (שם ד"ה סבר) והרשב"א (שם ד"ה סבר). וכ"כ התלמיד רבינו יונה (שם) דמיירי שכבר נעקר הולד ממקומו והוסיף "וליכא אלא איסור דרבנן". וכן מבואר במאירי (שם ד"ה אמר המאירי) שכת' דכל שהגיע זמנו לצאת ונחפצו צרייה אין עקירת דבר מגדולו נאמר בה, וכ"ש במקום שאי"צ להושהו ודלדול שאף איסור סופרים אין בו. וכן נקט החת"ס בשמטות לחו"מ (סי' קצד ד"ה ואחר) ע"פ התוס' הני"ל דאיסור דרבנן מיהא איכא.

ג. שבות דשבת

והנה מהתרי" הני"ל מבואר להדיא שעכ"פ איסורים דרבנן נדחים מפני איבה, דלא כהנמקו"י (ע"ז כז. ד"ה אולודי ד"ה שרי) שנקט דמשום איבה לא שרינן אפי' שבות של דבריהם, והא דאמר אביי יכלה למימר דידכו וכו', מילתא בעלמא היא דמוקמינן להו למר שאף טלטול של תינוק יש בו חילול שבת ולא משתרי אלא בדידן דמנטרי שבתא, ע"כ. וכן דעת הריטב"א (שם ד"ה שרי). ועיי' בטור (אוי"ח סי' של) שהביא דברי הש"ס הני"ל שלא מיילדים אותם בשבת, והוסיף שאפי' דבר שאין בו חילול שבת הדין כן. וכת' הב"י שלמדו כן הטור מהתוס' הני"ל. וכן הביא בשו"ע (סעי' א). ובאר המ"א (סי' ק) דליכא איבה דליכא למר דמי שאינו משמר שבת אין מחללינן עליו. ודקדק המ"א דלפי"ז משמע דאי איכא למיחש לאיבה שרי אם אין חילול שבת, ע"כ. מבואר דחשש איבה אינו דוחה מלאכה אלא שלא פרשו האם מלאכה דאוי או אף מלאכה דרבנן אינו דוחה.

ועיי' בפמ"ג (שם אי"א סי' ה) שיצא להסתפק אי שרינן איסור דרבנן במקום איבה, או לא, ונשאר בצ"ע. אולם הכנה"ג (יו"ד סי' קנד הגה"ט אות א והגב"י אות ז) נקט להקל בזה, ועיי"ש שהאריך האם אחר שהולד נעקר יש איסור דרבנן או שרי לגמרי, ושוב הביא דברי התרי" הני"ל שכת' להדיא שיש בזה איסור דרבנן ושליפ דבריו יוצא שמותר בכה"ג. וכן דעת התוספתא שבת (סי' של ס"ק ה) וכת' שאיסור דאוי אסור כי אינו הותר אלא במקום סכנה דוקא.

ועיי' בדברי חיים (אוי"ח ח"ב סי' כה) שכת' דזה פשוט באחרונים ששבות מותר, וודאי הכי פשטא דסוגיא, אבל במלאכה דאוי בודאי יש להחמיר, ע"כ. וכן נקט בהתעוררות תשובה (ח"ב סי' מא ד"ה והנה מסוף). והמ"ב (סי' ח) כת' שאפי' אם נימא דמותר לחלל שבת באיסור דרבנן משום איבה בין העו"ג [אף דגם זה אינו ברור, עיי' בפמ"ג] איסור דאוי בודאי אסור לכוי"ע, ע"כ.

ועיי' באג"מ (ח"ד סי' עט) ובצי"א (שם) בשם טהרת המים (שיורי טהרה מעי' השניין אות ז) שכתב שרופא שמרפא את העכו"ם בשבת כדי להציל אי"ע ואת כלל ישראל שלא ינקו מחמת איבה, מלאכה שאי"צ לגופה היא, ואסורה מדרבנן ובכה"ג התירו במקום איבה, עיי"ש. וכן מציינו דבכונן דא חשיב מלאצלי"ג במהרי"ק (שורש קלא). וכן נקטו הקול מבשר (ח"א סי' עט ד"ה אולם) והמהרי"ש ענגל (ח"ג סי' מג ד"ה אין וחי' סי' ב). ועיי' בארץ צבי (ח"א סי' ט) ובמתנה ישראל (פלי"א אות א). ועיי' עוד להלן.

ד. בשאר איסורים

ובענין שאר איסורים מציינו בשו"ע (יו"ד סי' קנב סעי' א) שפסק ע"פ הש"ס ע"ז (ה) דעכו"ם העושה משתה לחופת בנו או בתו, אסור לישראל לאכול שם אפי' אוכל משלו, ע"כ. ועיי' בדרישה (אות א) שנסתפק האם מותר משום איבה לשמוח עמו כמו שמצינו בתוס' (ג' ד"ה אסור) שאם נכנס לעיר ומצאם שמוחים ביום חנם, ישמח עמהם משום איבה דהוה כמחניף להם (עיי' בזה להלן אות ו'), או דילמא שחשש שיהיה כבודו מוקר, ע"כ. והט"ז (סי' א) כת' דאסור אף בכה"ג כיון שהתורה צוהה שיהיה לנו איבה עמהם משום הרחקת בנותיהם כמבואר בקרא, עיי"ש. אולם הנקה"כ דחה דבריו כי טעם האיסור הוא משום דאזיל לע"ז וקרא אסמכתא בעלמא הוא. והחזו"א (שם) הסכים להנקה"כ. ועיי' באג"מ (יו"ד ח"ב סי' קיז) ובמשנה הלכות (ח"ז סי' קיח).

ואיתא בע"ז (מד) שאל הגמון אי לר"ג שרחץ במרחץ שהיה בו ע"ז דהא אסור ליהנות מע"ז. וא"ל אין משיבין במרחץ. והקשה הש"ס והאריך אמר ליה אין משיבין במרחץ הא במרחץ אפילו להרהר בדברי תורה אסור, ותרצו כשהיה בבית האמצעי אמר לו אין משיבין במרחץ. וכת' התוס' (שם ד"ה תנא) דמשום דרכי שלום השיבו כך, מפני דהוה אותו הגמון. והובא במ"ב (סי' פד ס"ק ז). ועיי' במנהגי מהרי"ל (הל' מוזהה עמי תמצא אות ד) שנשאל אם רשאים ליתן מוזהה לשר שיביקש מאד לקנות פתח המבצר ונדר להיטיב בעבור זה לכל היהודים כל ימיו ואם יאמנו שחיי' תיפוק שחשו חרבה, והשיב שאסור ליתן מוזהה לזה, ע"כ. והביאו הדרכ"מ (יו"ד סי' רצא אות ב) וסיים דני"ל דכל לפי הענין דאם היה לחוש לאיבה מגוי שרי. וכן פסק הרמ"א (סעי' א). אלא שלכאורה חולק על המהרי"ל שהרי שם מיירי שהיה חשש איבה ואעפ"כ אסר. וכ"כ הראשון לציון (שם), ובניאר דהמוזהה היא שמירה לבית שהקב"ה יושב ומשמר אותנו לכן אין לזלזל ח"ו בכבודו ית' שיעשה כן לעכו"ם דלא התירו משום איבה אלא דבר הנוגע לאדם

בגופו ובממונו, אבל הנוגע בכבודו ית', ודלא כהרמ"א, ע"כ.

אלא דשו"ר בשו"ת מהרי"ל (החדשות סי' קנב אות ב) שביאר הטעם לאסור בזה כי אם יראה העכו"ם שאינו ניצול מבעט ומתחרט ואתי לזלזלו טפי מגוי אחר, הלכך יש לדחות הגוי במילתא דחיותא, דלדידן קדישא טובא ולדידהו לא מוזההו כלל כו', וקבלה בדינו שלא יבא שום שנאה ליהודי שמחזיק אמונתו ואינו נוטה ממנה כלל נגד השרים וכן ימצא בעיניהן על כך ומחזיקים אותנו כאמתיים, עיי"ש. ומבואר דאילו היה משום איבה שרי וכמ"ש הרמ"א. וכן בשו"ת מהרצ"ח (יו"ד סי' לב ד"ה ועוד יש) התיר למסור לשלטון אשר צוה למסור להם ס"ית משום איבה. וכן נקט הרב פעלים (ח"ד ד"ה סי' כט). ועיי' בבאר שבע (סי' לו).

ועיי' עוד באמרי יוסף (ח"ב סי' קטו אות ד-ה) שהיקל במקום איבה באיסור מסייע עובר עבירה שהוא מדרבנן (ושם מיירי אפי' הוא ישראל, ועיי' בזה להלן). וכן הוא באג"מ (יו"ד ח"א סי' עט) בענין לגרום לעכו"ם להשבע בשם ע"ז (לדעת ר"ת דליכא איסור תורה בשיתוף). ועיי' ב' בתוס' (ע"ז ב. ב' ד"ה אסור) דסי' שבמקו אומצ' אין איבה כי יוכל להתנצל ולומר שאי"צ לקנות ולמכור. וכן נקט בשו"ת הרמ"א (סי' נ"ה ה"ה ה"ה), ועיי' ברמב"ן (ע"ז טו: ד"ה אלה).

פניני הלכה

האם מותר להנות ממלאכת קטן בשבת

עובדא הוי באחד שיצא מביתו בערב שבת ונזכר ששכח לחבר את הפלטה לחשמל, אולם כשחזר לביתו לאחר התפילה מצא את הפלטה מחוברת לחשמל, ונתברר לו שבנו הקטן עשה זאת על דעת עצמו [לאחר צאת הכוכבים]. ושאלת השאלה אם מותר להנות ממעשה הקטן [בכה"ג דאין לאסור מחמת מלאכת ישראל ביצור החשמל ואכ"מ]. וכיוצא"ל יל"ע בכל מעשה קטן הנעשה בשבת כגון שקטן הדליק את האור בשבת אם מותר להנות מהאור שהודלק.

א - הנה לענין במשל בשבת איתא פלוגתא דתנאי (ע"ז כתובות לד. ב"ק עא. וחולין טו.) דר"מ ס"ל דבשוגג יאכל, במזיד לא יאכל. ר' יהודה אומר בשוגג יאכל למוצ"ש, במזיד לא יאכל עולמית. ר' יוחנן הסנדלר אומר בשוגג יאכל במוצ"ש לאחרים ולא לו, במזיד לא יאכל לעולם לא לו ולא לאחרים.

וכתב הטור (סי' ש"ח) דפסקו הגאונים כר' יהודה, דבמזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד. ור"י (חולין טו.) תוס' ד"ה מורי לה) פסק כר' מאיר דבשוגג מותר אפי' לו בו ביום, ובמזיד אסור בו ביום אף לאחרים, ולערב מותר גם לו.

והרי"ף (שבת ז') והרמב"ם (פ"ו מה"ל שבת ה"ל כ"ג). פסקו כרב יהודה. וכתב הב"י (סי' ש"ח) דלענין ה"ל כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש (חולין פ"א סי' י"ח - ע"ז) בזה דרישה שם סי' א) מסכימים לדעת אחרת, וגם הגאונים והרמב"ם (חולין טו.) ומלכות שבת ז') סבורים כן הכי נקטינן כדעת ר' יהודה. וכן פסק בשו"ע (סי' ש"ח סי"א) המבשל בשבת במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצ"ש מיד, ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד.

ודעת הגר"א (הגהות הגר"א שם סי' א) כדעת התוס' וכר"מ דבשוגג יאכל אפי' בשבת, ובמזיד לא יאכל עד מוצאי שבת. וכתב המשנ"ב (שם סי' ז') דבמקום הצורך יש לסימך על דעת הגר"א בבישול בשוגג.

עוד כתב הגר"א (שם סי' א וז) דבאיסור דרבנן אף המחבר מודה דלא קנסו שוגג אטו מזיד. וכדמצינו ברמב"ם (פ"ג ה"ח) דפסק לענין המטביל כליו בשבת דבשוגג ישתמש בהם ובמזיד לא ישתמש עד מוצאי שבת, ומשמע דבמוצאי שבת מותר גם לו. אולם לא מילתא פסיקתא היא דהפמ"ג (משב"ז סי' ז') כתב דד"ן מלאכה דרבנן כד"ן מלאכה דאורייתא. ועיי' בבה"ל (ריש סי' ש"ח) מה שהקשה על ראיית הפמ"ג, ומייש להעיר על דברי הגר"א. ושאר הח"י אדם (ח"ב כלל ט') סי"א כתב דנראה לו דבשוגג באיסור דרבנן מותר אפילו בו ביום.

וכתב הטור (שם) דיראה דאין חילוק בכל מעשה שבת, דלאו דוקא במשל, אלא ה"ה בשאר מלאכות. ודלא כבעל התרומה (סי' רמ"ח) דשאר מלאכות חמיר טפי ואפי' בשוגג אסור לו לאותה שבת. וכדברי הטור כתב הרמ"א בהגהותיו (שם)

ב - ולענין מלאכת נכרי תנן (שבת קכ"ב). נכרי שהדליק את הנר ששתמש לאורו ישראל, ואם שביל ישראל אסור. והשתא לדינא בטור ובשו"ע (ריש סי' ע"ז).

עוד כתב הטור (שם) דאם יש נר בבית ישראל ובא גוי והדליק עוד אחר, מותר להשתמש לאורו, כיון דבלא זה היה שם נר, אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני. והובא לדינא בשו"ע שם ס"ד. [ומבואר דאף ע"י הדלקת הנר השני נותרה האור, מ"מ כיון דהיה לו כבר אור מן הנר הראשון, לא חשיב הנאה להאסר במלאכת העכו"ם, כל שהנר הראשון עדין דולק].

עוד תניא (שבת שם) נר הדלוק במסיבה, אם רוב נכרים מותר להשתמש לאורה, אם רוב ישראל אסור, מחצה על מחצה אסור. וטעמא דכל שמדליק אדעתא דרובא מדליק. אולם כתב הרא"ש (סי' י"ד) דאפי' היכא דרובא ישראל, היכא דמכח דבשביל נכרי הדליקו (כגון שאנו רואים מותר להשתמש לאור הנר שהדליק), שרי להנות מהאור, דנר לאחד נר למאה. דדוקא בסתמא אמרין דאדעתא דרובא קמדליק. וכן פסק בשו"ע (שם סי"ב).

והנה **החשש תוסי** שם כתיב שבהו? אישור להולידם בשבת אפי' במקום מלאכה דרבנן בעלמא, דאיכא למיחש לסכנתא שאנחנו דרים ביניהם ויוסיפו שנהא? אישור להולידם בשבת אפי' במקום מלאכה דרבנן בעלמא, דאיכא למיחש לסכנתא שאנחנו שלא היה שכיחי תערובות ישראל וגויים כמבואר **בתוס'** (ע"ז טו. ד"ה אימור וכו') ו**ברא"ש** (ע"ז פ"א ס"א). ו**השו"ע** (או"ח ס"י שכה סעי' ב) כתי' שבגוי אלם התירו אמירה לכרי בשבת משום דרכי השלום. ועיינ' **בט"ז** (ס"ק א) שכן התירו כיבוי דליקה דהיא מדרבנן. ועיי' עוד **בחת"ס** יו"ד ס"י קל"א (ד"ה והנה בפ"ב והגהות על או"ח ס"י שכת סעי' ב) שאם יש באיבה חשש סכ"נ יש להתיר אפי' מלאכה דאורי', אע"פ שמלאכה **המ"א** (ס"ה ס"ה) משמע דוקא כיבוי דהוא מלאכה גמורה, מיהו עיי' **בש"ט** (עירובין יב. יב. ברי"ף אות א) ושיורה להדיא שאפי' מלאכה דאורי' הותר א"א בלעד'יה, עיי' **הובא בפת"ח** (יו"ד ס"י ק"ד ס"ק ב). וכן מבואר **בהתעוררות תשובה** (ס"ה). ו**הדברי חיים** (ס"ה) כתי' שאע"פ שבמלאכה דאורי' בודאי יש להחמיר אך המנהג ברופאים שמקילין, ושמעתי שהוא **מתקנות איבות** להתיר להם, עיי' **וכן פסקו האג"מ** (ח"ד ס"י ע"ט) ו**ההש"כ** (פ"מ הגה' ז') בשם **הגר"ש ז"ל** דבכל כגון דא איכא משום איבה וחשש פקויני ומחללה את השבת.

והנה **מהחתי"ס בתשובה** הראשונה הנ"ל משמע שהתיר לקרי אישור דרבנן מפני חשש סכנה. אולם בתשובה השניה התיר אפילו אישור תורה מפני חשש סכנה. וא"כ יוצא שיש שלשה סוגי איבה **א'** מה שמצוינו בש"ס שלא התירו מחמת זה אפילו אישור דרבנן, ועיי' היינו איבה שאין מחמתה סכנה כלל. **ב'** איבה המתירה אישור דרבנן דהיינו שיש בה סכנה על דרך רחוק. **ג'** איבה המתירה אף אישור תורה כי יש חשש קרוב יותר לסכ"נ.

ו. יכבול להשמט (הותרה או דחיה)

ואיתא **בע"ז** (א. ר) שמון שלק דינר לרבי יהודה נשיאה ביום אידו, אמר (ר"י) היכי אעבדי אשקליה אזיל ומודה, לא אשקליה הויא ליה איבה, וכו' ליה ריש גליה טול וזרקו לבור בפניו אמר כ"ש דהויא ליה איבה, כלאחר די הוא דקאמינא. ו**פרש"י** כלאחר די שלא יבין שמדעת השלכתו וכיון שרואה שאבד ממך לא ישמח. והובא גמי' זו להלכה **בשו"ע** (יו"ד ס"י ק"ח סעי' ה). וכתב **הר"ן** (ע"ז א. ד"ה התם) דהא דא"ל טול וזרקו לבור לפניו היינו משום דכל היכא דאיכא למעבד תקנתא עבדינן, אבל כל היכא דאיכא למיחש לאיבה שרי. והביאו **הש"ך** (ס"ק ה). ועיי' **בח"י** (ס"י ס' ד"ה ותו מאן לימא לן) שכת' שבגמי' מוכח דלא שרינן משום איבה אלא באיבה ודאיתא דליכא לאשתמוטי בשום גוונא כלל. וכן מבואר בדברי **החת"ס** (השמוטות לח"ו"מ ס"י ק"ד ד"ה על כן נ"ל). והכל לפי הענין.

ו**כתב הר"ן** (ע"ז א. ד"ה התם) שאם נכנס לקרי וצוה להוציא משחיים ביום אידם כלומר יש להם איד, שמח מעמה, שאינו אלא כמחניף להם כלומר כיון שנסכסם בשם **הירושלמי** שם בלא כוונה ובאקראי בעלמא ואע"פ"כ בעל נפש ימעת, עיי' **והביאו להלכה הרמ"א** (יו"ד ס"י ק"ח סעי' ב). ו**כת' החזו"א** (יו"ד ס"י ס' ס"ק ב) דיש לעיין בהא דכתב דבע"נ ימעת, דאי בדליכא איבה אסור מן הדין, ובחשש איבה, אסור לגרום איבה, ונר' דכונת הר"ן בדאמת להמון עם התירו משום איבה שלא ידעו להבחין כל מקרה ולפסל אם יכול לאשתמוטי בלא איבה, ואם נאסרינהו, יש בזה משום איבה, והלכך שרינן להו, אבל **בעל נפש יפסל כל ענין וישקוד למעט בדרך ישרה בלא איבה**, עיי' **ועיינ' שכת' שבסמ"א** לא מחזקינן לחשש איבה.

ז. חובה או רשות

והיכא שאינו יכול להשמט י"ל דחובה היא להקל במקום איבה. דאיתא **בב"מ** (ב"ב) בהמת נכרי מטפל בה כבהמת ישראל אי אמרת בשלמא צער בעלי חיים דאורי' משום הכי מטפל בה כבהמת ישראל, אלא אי אמרת צער בעלי חיים לאו דאורי' אמאי מטפל בה כבהמת ישראל, התם משום איבה, עיי' **ועיי' בש"ט** (ח"ו"מ ס"י ר"ב ס"ט) שכת' שאם היתה בה חובה לה אלה המשווי של עכו"ם, חייב לפרוק ולטעון משום צער ישראל. חייש אלא בהמת עכו"ם אינו חייב להטפל בה אלא משום איבה, עיי' **ומשמע דהוי חייב** (אלא דאינו מייירי בגוונא שעובר אישור מחמת איבה אלא במקום מצוה). ו**החזו"א** (יו"ד ס"י ס' ס"ק ב) כתי' בסמ"א שבמקום חשש איבה **אסור לגרום איבה**, עיי' **וקיי' במקום חשש פקויני דאיכא אישורא שהרי מסכן את עצמו ואחרים.**

ה. איבה עם ישראל

איתא **בגהיגה** (ב"ב) מאן דחייש לאיבה רבי יוסי היא, דתניא אמר רבי יוסי מפני מה הכל נאמנין על טהרת יין ושמן כל ימות השנה כדי שלא יאחז יאחז הולך ובונה במה לעצמו כו', אמר ר"פ כמאן מקבלינן האידינא סהדותא מעם הארץ כמאן כרבי יוסי, עיי' **וכתי' התוס'** (שם ד"ה כמאן) בשם **הר"ר אלחנן** דלפיכך מזמנינן עכשיו על עם הארץ. וכן הביא **הטור** (או"ח ס"י ק"ט). וכן מציינו **בגיטין** (ס"א) דמשאלת אשה לחבריתה החשודה על השביעית נפה וכו' מפני דרכי שלום. וביאר **החזו"א** (שביעית ס"י יב אות ט) דהא דהקילו אע"פ דספק ממשול הוא, משום דאם באנו להחמיר בספיקות ממי נעשה ממשול שנומנו חסד ושולמו מעצמנו ומהם והן רק ע"ה וחייבין אנחנו לחתומים ולהיטיב עמם, וכ"ש שלא להרבות שנהא והתחרות, והלכך שקלו חז"ל והכריעו לאסור למכרם בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק וכו' אלא שהדבר מסור לחכמים, עיי' **ועיי' במהרי"ל** (ס"ה ס"ה) שכתב שמוטל האכול פת של גוי לזוהר עם שאינם נזהרים משום איבה, אלא שכת' דדוקא בפת שהוא עיקר הסעודה ואם כולם אוכלים והוא אינו אוכל איבה, אבל מי שנהג אישור בחמאה של גויים וכיוצ"ב אסור לו לאכלם עם מי שאינו נזהר ממנה דכמה איכא בשוקא שאין נפשם תאבה לאכול חמאה. והביאו **בב"י** (יו"ד ס"י ק"ב). וכן פסק **הרמ"א** (סעי' טו). ועיי' **בש"ך** (ס"ק כ) שהביא דברי המהרי"ל דדוקא בפת עכו"ם הדין כן. ומבואר דהכל תלוי בהאם יש לחוש לאיבה כמו בפת וכדו'. אלא דעיי' **במ"ב** (ס"י תסח ס"ה) כג' שפעה"ז אות יט) שלמדו מכאן דלא דחינן אישור דרבנן מפני חשש איבה. והיינו כי ס"ל דמש"כ דדוקא בפת לעכו"ם דקדילא חתירו.

שו"ר **בפר"ח** (או"ח ס"י תצו מנהגי אישור אות טו) שהוכיח דרך משום איבה שבין ישראל לעכו"ם התירו לפעמים אישור דרבנן, אבל משום איבה שבין ישראל לחבירו לא התירו רק דבר שהוא רק משום מנהג, ולא בדבר שיש בו משום שבות דרבנן. ו**השבות יעקב** (ח"ב ס"ה) מבואר דלפעמים חיי' לאיבה אך בישראל. ו**באמרי יוסף** (שם) התיר אישור מסייע לישאר במקום איבה. ועיי' לחלק בין סוגי האיבות, דיש איבה משום קטטה בדזה תלי בחומר האישור, ויש איבה שיש חשש סכנה לפרט או לכלל דבזה אף אישור תורה נדחה כגון מלאכה בשבת. וכן מציינו **בש"ד"ח** (מעי' האל"ף כללים אות קמ"ז) בשם **הרמ"ף** (או"ח ס"י יח) לחלק בין היכא דלא שייך כ"כ איבה גמורה, משא"כ בחולה ויולדת דיש חשש סכנת נפשות, איכא איבה גמורה, עיי"ש.

ועיי' **במנח"י** (ח"ג ס"י כ"ה אמנם) שכת' דהיכא דאיכא איבה באופן דאיכא למיחש לסכנתא דחינן משון איבה, וכל זה שייך אף בישראל על זמננו, עיי' **לפ"י** רופא שיש לו תורנות בשבת במקום חשש איבה רשאי לעשות מלאכה בשבת. והכל לפי הענין. ועיי' **בשמעתא עמיקתא** גליון שיש שעבור אינם שותו"ם של זמננו מחללינן במקום סכנה אף ללא ההיתר של איבה. וכ"כ **בשבט הלוי** (ח"ה ס"ה ס"ה). אולם משמע שנדרש לעשות טיפול שאסור לעשותו בשבת אף לישראל ואם ימנע יש לחוש לאיבה, תלוי במבואר לעיל (אם הוי איבה שיש בה סכנה וכו' ואם הוי אישור תורה או דרבנן).

ט. להיות רופא כשיודע שיצטרך לחלל שבת מחמת איבה

ולפי המבואר לעיל אות ו' שאסור להכנס במצב שיצטרך לעבור אישור משום איבה, רופא העובד בבית חולים של עכו"ם וכדו' צריך להתנות טפיל יצטרך לעבור בשבת ע"מ שלא יצטרך לחלל השבת. ויש לעשות כן אף בבית חולים של ישראל כשיש חשש שיצטרך לעשות טפיל אסור בשבת ע"י לועיל את ח'.

ומי"מ נראה שמוותר לישראל ללמוד חכמה זו אף שיועד שיצטרך לפעמים לחלל (בהיתר) מחמת חשש איבה. דאע"פ שאין מצוה ללמוד רפואה וכמ"ש **הט"ז** (יו"ד ס"י שלו ס"ק א) ו**האג"מ** (יו"ד ח"ב ס"י ק"א), מ"מ מצוה איכא לרפאות כמבואר **בשו"ע** (שם סעי' ב) ועיי"ז יציל נפשות מישראל וא"כ דמי להא דהפלגה בספינה ג' קודם השבת דשרי וכמו שבארנו באורך **בשמעתא עמיקתא** גליון תל"ג. וכן נדין בשבת רפואית וכדו' ששרי הם בכלל משמשי החולים כהא דסי' תר"מ סעי' ג' דחשיבי עוסקים במצות הצלת נפשות. וכן מצאתי **בחת"ס** (יו"ד ס"י שלח ד"ה בודא) שכתב דאין לכוון להיות רופא אע"פ שאינה מצוה המוטלת עליו שיהיה רופא, על אף שאם יזדמן (יו"ד ס"י ח"ב) גוסס הצריך לרפואה יצטרך לבקרו ולעסוק ברפואתו כי בשעה שנעשה רופא בהיתר נעשה וכל שיזדמן אח"כ גוסס הצריך לרופא מתירין לו ויש ללמוד כן מהא דהפלגה בספינה ג' ימים קודם שבת. אלא דעיי"ש שכתב שאם יצטרך לביקור מתים אפי' בלי שיצטרכו לו ועל כל המתים צריך להיכנס הוי כמותר כהונתו משום פרנסתו זה לא יעלה על הדעת ח"ו, עיי"ש. וא"כ בני"ד הכל לפי הענין ועייני המורה שלא יהיה מצב שיהיה כמותר על השבת ח"ו וכדו'. ומי"מ שמענו בשם גדולי ישראל דטוב שיהיו רופאים ירי"ש ע"מ להציל נפשות מישראל וכדי שישמרו על המשמר הדת.

מ. פקניא דדינא

א. יש מקומות שהתירו חז"ל לעבור אפילו על אישור דרבנן ע"מ למנוע איבה שיש בה משום חשש סכנה רחוקה, בין איבה של ישראל לעכו"ם ולפעמים בין איבה של ישראל לישראל מומר וכדו'. ובמקום חשש סכנה קרובה התירו אף אישור תורה. **ב'** רופא שנדרש לטפל בחולה עכו"ם שיש בו סכנה בשבת, רשאי לעשות מלאכה אפילו מלאכה דאורי' (אם יש צורך בכך) כדי לרפאותו מטעם הנ"ל. ומי"מ עליו ללמוד הלכות שבת הנוגעות לזה בטרם מועד כדי שלא יבוא לידי מכשול. **ג'** מותר ללמוד חכמת הרפואה ע"מ להיות רופא או אחות רפואית וכדו' כדי להציל נפשות מישראל אע"פ שיצטרך לפעמים לחלל שבת מחמת חשש איבה שיש בה משום חשש פקויני כ"נ"ל. והכל לפי ענין.

ג. ולענין אמיקה קטן, הנה איתא **ביבמות** (ק"ג) רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי ליה מדרשא ברה"ר בשבתא, אתא לקמיה דרבי פדת אמר ליה זיל דבר טלי וטליא (ניתוקות) ולטיילו התם, דאי משכחי להו מייית להו. עיי"כ. ומבואר דמותר להנות ממעשה קטן בשבת.

ומצינו **בתוס'** בשבת (קכ"ב) דכתבו דיש דר"ל דלא נאסרו המים שמילא הנכרי אלא לשתייה, אבל לרחוץ ידיו ורגליו ושאר תשמישים שרי, כדאמר ביבמות רבי יצחק ארכסו ליה מפתחות וכו' אמר ליה דבר טליא וטליא וכו', אלמא יכולין ליהנות ממתפחות להשתמש בהם בשבת. ואין נראה לר"י כלל, דהתם אין עושין לדעת ישראל. עיי"ש.

ו**כתב העולת שבת** (ש"י שכי"ה ס"ק ב) דנראה מדברי תוס' דאם מלאוהו חרש שוטה וקטן מים מרה"ר לרשות היחיד, מותר לישראל ליהנות מהן. והטעם דלאילו אין דעת כלל, ואין עושין כלל לדעת ישראל.

אולם **המג"א** (שם ס"ק ק"ב) כתב להעיר על דבריו, דדוקא במוצא חפץ שניבא אמרין שעושה להנאת עצמו, משא"כ בכיבוי כמ"ש בס"י של"ד סכ"ה בב"י, וא"כ הי"נ אם מילא מים לצורך עצמו אף בעכו"ם מותר, ואם לצורך ישראל אף בחש"ו אסור. ולא עיין **ברא"ש** שם (פ"ט"ו ס"י"ב) שכתב בהדיא דגבי אבידה לא נעשה האישור בשביל ישראל וכן כוונת התוס'.

וביאר שם **הפמ"ג** (שם) דאם מילא לצורך עצמו עדיף מעכו"ם, דהתם במכירו אסור שמא ירבה, ובחש"ו לא שייך זה דאין להם דעת. וממילא לצורך ישראל אסור לישראל. ומשמע בעכו"ם כדי שיעשו. ולא דמי לסי' שרי"ח (במלאכת כע"מ ד"א"צ כדי שיעשו, התם לא ישמע לו ולא שכיח, משא"כ חש"ו שכיח וישמע לו).

והובאו דברי **המג"א** **בבה"ל** סי' שכי"ה ס"י"ד (ד"ה אינו יהודי) וז"ל "ועיי' מ"ג"א שמשלם דה"ה חש"ו שמילא מים, אין מותר רק כשמילא לצורך עצמן [אבל לצורך ישראל אסור, ובעינן למוצ"ש בכדי שיעשו כמו באינו יהודי. פמ"ג]. אך זה נראה דעדיף מאינו יהודי דאפי' במכירו מותר, דלא חיישינן בהו שמא ירבה בשבילו".

וכיון דדין הקטן כדין נכרי, י"ל דהיכא דאין ההנאה ממלאכתו הנאה גמורה, כגון שיש לו אור דלוק, והוסיף הקטן אור נוסף, מותר להשתמש באור שהדליק אף שהדליקו לצורך ישראל, כל עוד שהאור הראשון שהודלק בהיתר דלוק, אף הדשתא איכא רבי אור. וכדן נכרי.

אולם לענין נכרי שחימם אוכל בשבת בשביל ישראל, יעוי' במשנ"ב ס"י רנ"ג ס"ק צ"ו דהעלה דאסור לאכול המאכל חס, ורק צונן שרי לאוכלו [דלאו כל כמיניה לאוסרו על ישראל]. ומבואר דמאכל שנתחמם לא דמי לנר נוסף שהדליק הנכרי.

העולה לדינא - קטן שעשה מלאכה בשבת, דינו כנכרי שעשה מלאכה, דאם עשה לצורך עצמו מותר להנות ממלאכתו אפי' בשבת, ואם עשה לצורך אחר אסור להנות ממלאכתו עד מוצאי שבת בכדי שיעשו. וילעי' בהדליק פלטה לצורך כל משפחתו היכי דינינן ליה. [אולם נראה דאם עשה מלאכה בשוגג לא חמיר טפי מישראל גדול, ולהכרעת המשנ"ב יש להקל בזה במקום צורך להנות מהמלאכה אפי' בו ביום. ולדעת הגר"א באישור דרבנן אף לדעת המחבר יש להקל להנות ממנה אפי' בו ביום].

כתב ע"י
הרה"ג שמעון פלזלי שליט"א
מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני שבת קודש

קריאת התורה (ב)

פסוקי אין כמוד' שלפני קריאת' - "ואומר פסוק אין כמוד' וכו' ואין כמעשיך, פירוש לעשות מעשה בראשית, ולכך סומכין לו מיד מלכותך וגוי' להמליכו על כל העולם שבראו, ואח"כ מתפללין להחזיר שכינתו לציון ולבנות חומות ירושלים, להחזיר המלכות והעטרה לכבראשונה" (בב"ש ס"י רפ"א)

אמירת "ברוך שמייה" - "ברוך שמייה. יהא האדם נזהר מאד לאמרו בשעת הוצאת ספר תורה בכונה עצומה, כי נוסח תפילה זו הובא בזוהר הקדוש, וגם תועלת אמירתה בכונה היא תיקון גדול על קרי...". (יסוד ושורש העבודה ה, ח)

"איר שמעון כשמוציאים התורה בציבור לקרות בו, נפתחים שערי השמים של רחמים, ומעוררים את האהבה למעלה, וצריך האדם לומר כך בריך שמייה דמריה עלמא..." (תרגום הזהר, פרשת ויקהל דף ר"ג)

נערך על ידי מו"ם "עבודת שבת קודש"